

МЕТАПРОГРАМНІ ДОМІНАНТИ УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ

Ковалевська Тетяна Юріївна

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Сучасні дослідники гуманітарної сфери наголошують на наскрізній агресивності сучасного інформаційного простору, орієнтованого на маніпулятивні, субординаторні відношення, що насамперед формуються глобальними суспільними катаклізмами, інтерпретованими у різножанрових медійних контекстах. Такий інформаційний вплив спричиняє психологічну нестабільність суспільства, його психологічну травматизацію [2], зумовлюючи необхідність підтримки ментальної резистентності, вивчення і збереження концептуальних домінант особистісно-колективного психоментального субстрату, що є максимально актуальним для сучасних українців. Дослідники навіть відзначають, що «Світова гібридна війна та її український вимір, пов'язаний із реальними бойовими діями на полі битви, спричиняє розвиток нового синкретичного напрямку – лінгвістики інформаційно-психологічного протистояння, яка вивчає мовно-комунікаційний інструментарій конскієнтальної війни, тобто війни за свідомість людини [3, с. 360]. У цих же межах маємо наголосити на актуальності вже наявних напрямів, які вивчають психоментальну специфіку людини, фактори впливу на її свідомість і підсвідомість та чинники відповідного захисту від негативної впливової експансії. До таких напрямів щонайперше уналежнюємо психо– і нейролінгвістику, сугестивну і комунікативну лінгвістику, нейролінгвістичне програмування (НЛП). Саме в межах цих наук одним зі стрижневих понять вважають ментальність як синкретичний неподільний комплекс раціонально-ірраціональних векторів людської психіки, які – додамо – сформовані внутрішньою інтерпретацією зовнішнього універсуму в його вербально-невербальному представленні (сприйнятті). Відзначимо, що поняття ментальності характеризує не тільки особистість з її відрефлектованими духовними конструкціями, в такому разі переважно йдеться про соціум, об'єднаний спільним контекстом існування, що містить всі фактори впливу на буття людини і в межах якого індивідуальні екзистенції об'єднані в ідейний конгломерат, часто неусвідомлений самими

носіями. Наведене, у свою чергу, акцентує на необхідності постійного моніторингу базових психоментальних станів соціуму та факторів, які впливають на його динаміку – як позитивну, так і негативну. З огляду на це метою статті є визначення актуальних нейролінгвістичних метапрограм та встановлення їхньої динаміки у воєнному інформаційному полі України. Об'єктом аналізу виступає власне феномен ментальності (радіше – лінгвоментальності), предметом – динаміка його конкретних нейролінгвістичних моделей у проєкції на мілітарну природу сучасного інфопростору. Джерельною базою дослідження стали насамперед жанри патріотичної соціальної реклами, випуски інформаційних програм на провідних українських каналах (1+1, Суспільне, СТБ, Інтер, Прямий та ін.), що дало змогу виокремити понад 200 вербальних метапрограмних маркерів, порівняти їх із зафіксованими авторкою статті відповідними маркерами у 2008–2020 р.р. та зробити висновки про їхню загальну динаміку.

Відзначимо, що метапрограми як складники психоментального комплексу, що наявні на рівні психіки і фільтрують усі поведінкові наміри, лінгвізуючи глибинні психологічні параметри особистості / соціуму, були предметом уваги ще класиків наукової думки (С. Рубінштейн, Е. Фромм, Д. Юм, К.-Г. Юнг та ін.). Проте системне опрацювання цих складників психоментального комплексу пов'язуємо з парадигмою НЛП [детальніше див. 1], завдяки інтегративному характеру якого (коректне поєднання досягнень нейрофізіології, когнітивної й психолінгвістики, етно- та соціолінгвістики, філософії, психології тощо) створено стереометричний аналітичний комплекс дослідницьких технологій, адекватний гетерогенній природі реконструйованого предмета.

Наявний у НЛП комплекс МП презентує особистісні та мотиваційні вподобання, напрями інтерактивної перцепції та пріоритетні шляхи інформаційної діакритизації реальності, тобто, відбиває особистісний модус мислення, чітко корелюючи з поняттям ментальності, що дає підстави вважати МП системними психосемантичними ментальними конценрами. Серед базових метапрограм (МП) ми зосередилися на а) екстернальній / інтернальній особистісній референції, б) відцентровій / доцентровій мотивації, в) суб'єктивних / об'єктивних пріоритетах у процесах спілкування (завдання / взаємовідносини). Відзначимо принагідно, що виокремлені метапрограми узгоджуються з психологічними концепціями особистості психогенетичного підходу (Л. Зіглер, С. Рубінштейн, З. Сікевіч, Л. Хьелл, А. Шварц, К. Юнг), у межах яких встановлено комунікативні та внутрішньоціннісні пріоритети особистості. До нашого аналізу залучаємо насамперед МП комунікативного типу, оскільки саме вони яскраво ілюструють вплив

зовнішніх факторів на їхню потенційну динаміку. Решта МП становить неабиякий інтерес для дослідників, але переважно має індивідуалізовану нейрофізіологічну природу і доволі рідко зазнає трансформацій.

У наших попередніх дослідженнях було встановлено, що МП екстернальна / інтернальна особистісна референція, дефінована як «локус контролю», відповідно до якого особистість пояснює свої успіхи або невдачі зовнішніми чи внутрішніми причинами, переважно мала екстернальну природу і виявлялася на рівні неагентивних конструкцій (*Не пощастило? Звертайтеся до наших представників! Якщо не можеш впоратися зі своїми проблемами – ми допоможемо*). Відзначимо, що така модель залишається актуальною для сегмента психологічної допомоги певним соціальним верствам населення, і це вважаємо абсолютно правильним і необхідним з огляду на ті випробування, які витримують сьогодні українці. З іншого боку, в сучасному інформаційному просторі чітко домінує інтернальна референція, співвідносна зі стрижнем особистісної відповідальності за результативність дій суб'єкта (пор.: *Сьогодні ти здобуваєш перемогу; Саме від тебе залежить майбутнє наших дітей; Навіть твій маленький донат допоможе нашим захисникам*), що, у свою чергу, ілюструє насамперед індивідуальну відповідальність кожного, активуючи відчуття власної значущості і вирішальності.

З наведеними результатами корелює й аналіз МП відцентрової / доцентрової вмотивованості, що передбачає «рух у напрямку до чогось позитивного чи від чогось негативного» [4, с. 267]. Проведений нами аналіз довоєнних часів засвідчив домінування відцентрових МП практично в усіх медіажанрах (*Ми проти зuboжіння населення України; Врятуємо планету від сміття!*), проте сьогодні доцентрові моделі є пріоритетними і, як показали наші опитування, набагато позитивніше сприймаються, формуючи активний стан та створюючи діяльнісну фонову енергетику (пор.: *Задонатимо на нашу Перемогу! Віримо в краще і робимо все для цього*).

Ми відзначали, що МП «завдання – взаємовідносини» ілюструють особливості емоційно-логічних пріоритетів особистості в процесах інтеракції, виявлювані або в акцентуванні раціональних, логічних взаємовідносин, спрямованих на досягнення спільної для колектива мети, або в пріоритеті індивідуальних стосунків порівняно із загальною колективною ціллю. На думку вчених, ця МП є вкрай актуальною для культурологічних і гендерних досліджень, бо, наприклад, чоловіки в стосунках більш зацікавлені в досягненні прагматичної мети, жінки ж більше цінують компонент особистісного ставлення, що довели і реконструкції цієї МП у довоєнному інфопросторі. Водночас наші сучасні спостереження дають усі підстави твердити, з одного боку, про

употужнення дискурсивної маскулінності, у межах якої максималізуються притаманні саме чоловікам характеристики – захисник, оборонець тощо. З іншого боку, українські жінки, зберігаючи свою природну неймовірну чутливість та емоційність, в умовах війни доєднують до неї маскулінну стійкість, витривалість і прагматичність, захищаючи Батьківщину нарівні чоловіками. Це засвідчує й аналіз інфопростору, де активно задіюються паралельні з чоловічими форми фемінативів (*Слава захисникам і захисницям! Дякуємо героям і героїням України!* та ін.).

Отже, спостереження за певними ментальними орієнтирами українців в умовах війни дало підстави твердити про психосемантичну і психолінгвістичну динаміку аудиторії, що насамперед виявляється в метапрограмах комунікативного типу, ілюструючи потужний вплив екзогенних факторів на базові складники психоментального комплексу особистості та їхню роль у створенні її внутрішньої комфортності й самоповаги. Перспективою подальших досліджень у цій царині вважаємо поглиблений аналіз усього комплексу метапрограмних моделей, встановлення та експериментальну верифікацію зовнішніх і внутрішніх факторів позитивної й негативної експансії в цих модельних комплексах.

Література

1. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 344 с.
2. Покальчук О. Психологічний проблемний простір, який доцільно враховувати для здійснення стратегічних комунікацій. Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни. Практичний довідник. Київ: НА СБУ, 2023. 233 с.
3. Снитко О. Інструменти інформаційно-психологічного захисту суспільства в умовах війни: лінгвістичний вимір. Стилістика модерного часу : [колективна монографія до ювілею Заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора Лариси Шевченко]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С.360-375.
4. Dilts, R. Modeling With NLP. Meta Publications, 1998; Reprinted by Dilts Strategy Group, Scotts Valley, CA, 2017. 292 p.